

Kovács-Balogh Zsuzsanna
Budapest

A magyar és a finn partikulák „története” Történeti áttekintés a magyar és a finn partikulák értelmezéséről és szófajba sorolásáról

Írásommal áttekintést szeretnék adni a magyar és a finn partikula-kutatás történetének legfontosabb állomásairól és a partikula mint szófaji kategória megítélésének változásairól a kezdetektől egészen napjainkig. Az utolsó alpontban bemutatom a magyar és a finn szakirodalom legfrissebb állásfoglalását a partikulák szófajok közé sorolásával és alcsoportjainak megállapításával kapcsolatban. Írásomat egy áttekintő, összefoglaló táblázattal zárom, amelyben a két nyelv partikuláinak legáltalánosabb tulajdonságait gyűjtöttem egybe.

1. A partikulakutatás bölcsője, kezdeti szűkszavúság

Kärnä (2000) doktori értekezésében arra hívja fel a figyelmet, hogy a partikulák eredete már az antik görög nyelvtudományban felfedezhető, és számos, partikulákat érintő kérdésre már akkor (és azóta folyamatosan) keresték a választ. A leggyakrabban felmerülő kérdések többnyire egy problematikát járnak körül: mire szolgál a mondatban a „morion” (görög kifejezés, jelentése: ‘részecske’; később lat. *pars*, amelyből az európai nyelvtanokban elterjedt *partikula*¹ kifejezés ered; a finnben *partikkelä*), van-e egyáltalán jelentése stb.

A partikulát mint nyelvi jelenséget tehát már nagyon hamar, az európai műveltség bölcsőjében felismerték, annak pontos definiálása és a

---

1 Az ókori grammatikák is igyekeztek meghatározni a *partikula* fogalmát. Annak szélsőségesen tág értelmezése (ti. minden ragozhatatlan szó) a későbbi európai nyelvtanokban is vissza-visszatér. Az antik grammatikák partikula-felfogásáról l. bővebben Kärnä 2000.

grammatikába való besorolása azonban ennél sokkal nehezebb feladatnak tűnt. Az eset problematikusága eredményezhette azt a nemzetközileg is jellemző helyzetet, hogy a partikulákat a nyelvtanokban és a nyelvvizsgálatokban hosszú ideig viszonylagos érdektelenség jellemezte. A partikulákhoz való általános hozzáállásra jellemző módon a nyelvnek ezek a „járulékos elemei” – például a finn anyanyelvi oktatás tankönyveiből is – sokáig kimaradtak. Úgy vélték, a jobbra beszélt nyelvhez kötődő „jelentés nélküli, felesleges töltelékszavaktól” (f. *tilkesanat, täytesanat*, ném. *Flickwörter*, ném. *Würzwörter*) az irodalmi nyelv oktatásában (különösen az írott nyelv kapcsán) nyugodtan el lehet tekinteni (Kärnä 1997: 21–22, Herlin–Seppänen 2003: 186, 190–191 és Hakulinen et al 2004: 769).

2. A hagyomány kötöttsége

A magyar és a finn nyelvteni hagyományokban az ún. „kis szavak” (m. „részeskék”, f. *pikkusanat*), azaz a partikulák – hasonlóan európai (elsősorban német) társaikhoz – hosszú időn át a nyelvleírás perifériára szorult szócsoporthaként léteztek. A szakirodalom talán túlságosan is marginális kérdésnek tartotta a téma alaposabb vizsgálatát, így a szófaji felosztás fennmaradó, kevésbé egyértelmű elemeit *partikula* (illetve latin *particula* és svéd *partikel*) néven egyfajta „egyéb, maradék” kategóriába kezdte besorolni.

A régi magyar grammatikák közül Szenczinél (1610) már találkozhatunk a partikuláknak ezzel az ún. szélsőségesen tág értelmezésével, amely lehetővé teszi minden nem ragozható szó besorolását egy fogalom, a *particula* fogalma alá. Nyelvtenának (*Novae grammaticae Ungaricae [...] libri duo*²) XXIX. fejezetében „A számmal nem rendelkező szavakról avagy a ragozhatatlan szócskákról” (*De vocibus sine numero, vel particulis indeclinabilibus*) cím alatt olvashatjuk az egyik legkorábbi magyar partikula-definíciót: „[...] ezekből magától értetődően hiányzik a szám. Közönségesen járulékos szónak nevezik őket, mivel a számmal

---

2 A latin cím magyar fordítása: 'Új magyar nyelvten két könyvben'. Itt jegyzem meg, hogy az írásomban szereplő idegen nyelvű idézeteket saját fordításomban közlöm.

rendelkező szavakhoz járulnak, mint az előjárók [névutók, határozóragok], amelyek a magyaroknál inkább a szó után állnak, továbbá a határozószavak, indulatszavak és kötőszavak” (Szenczi 1610: 145). A korabeli európai nyelvtanokra jellemző módon – a latin hagyományokat idézve – Szenczi a négy „maradék” szófajt (*adverbium, coniunctio, praepositio, interiectio*) még külön tárgyalja, de egyúttal már alkalmazza a szófajcsoport összefoglaló elnevezéseként a *particula* kifejezést is.

A *particula* hasonló, összefoglaló értelmű használatára a korai magyar grammatika-irodalomból Komáromi Csipkés Györgynél is találunk példát (*Hungaria Illustrata*, 1655),³ aki Szenczihez hasonlóan alkalmazza a szófajok hármas felosztását. Ez a pusztán morfológiai alapokon nyugvó és a ragozhatóság-ragozhatatlanság kritériumát szem előtt tartó szófaji felosztás tehát fenntarthatónak tart a névszók (lat. *nomen*) és az igéken (lat. *verbum*) kívül egy harmadik szóosztályt (lat. *particula*)⁴ is, amely a „nehezen definiálható”, semmilyen ragozási paradigmához nem tartozó szavakat fogja össze (lat. *particula indeclinabilis*) (Vladár 2004, vö. Földi János 1790-es grammatikájával (1912).

Hasonló hármas felosztás a finn nyelvtanokban elsősorban a 19. századtól volt jellemző, amikor a szófaji meghatározások a korábbi grammatikákhoz képest új irányt vettek. Az erősen latin mintákat követő korai finn nyelvtanokban (17–19. század első fele) ugyanis még nem volt általánosan ismert és elfogadott a partikula felettes kategóriaként való értelmezése, ehelyett a határozószókat, a prepozíciókat, a kötőszókat és az indulatszókat egymástól függetlenül kezelték. Talán csak *Martinius* (1689) nyelvtanában (*Hodegus Finnicus*) találkozhatunk egyfajta, a ragozhatatlan szavakat összefoglaló gyűjtőnévvel: *De partibus Orationes Indeclinabilibus*. A többi korabeli nyelvtanban az egyes partikulákra történő szűkszavú hivatkozásokat a határozószók alcsoportjai között találjuk meg (például „*adverbi respondi: no, hoi*” vagy „*adverbi vocandi: kuuletkos*” stb.). Ennek megfelelően *Reinhold von Becker* nyelvtanában, a *Finsk Grammatikban* (1824)

---

3 A korai magyar grammatikákra jellemző szófaji felosztásokról és a partikulák helyéről l. részletesebben Vladár (2004).

4 A magyar és a finn grammatikákban ez a klasszikus hármas felosztás (névszók, igék és partikulák) Kärnä (2000: 182, 203) és Vladár (2004) szerint az antikvitás hagyományából ered.

is az akkor még simulószó (f. *liitepartikkelit*) értelemben használt partikulacsoport („*kin, ka, kä, kaan, kään*”) helyét az *Adverbia suffixiva* kategórián belül a *particulae encliticae* név alatt fedezhetjük fel (i. h. 71, 159–161.)

A 19. század közepétől kezdve viszont a nyelvtanokban – és a hagyomány kötöttségének ereje által a nyelvreírásban sokáig – a partikula kifejezést gyűjtő kategóriaként alkalmazták nevet adva a határozószók, kötőszók, névutók, pre- és postpozíciók, valamint indulatszók – mai szemmel nagyon heterogén – csoportjának. Ezzel a nyelvtanírók nemcsak hogy megnevezték ezt a „maradék” kategóriát, de egy időre „hibernálták” is – a szófaji felosztás újragondolása után ugyanis nyugodtabban hozzáfoghattak a másik két, ennél sokkal érdekesebbnek tűnő szóosztály (ti. az igék és a névszók) vizsgálatához.

Az első finn nyelvtan, amelyben a *partikula* már a tág meghatározásnak megfelelően mint gyűjtőfogalom szerepel Renvall nyelvtana, a *Finsk språklära* (1840). Ebben található a finn partikulákról megállapított tulajdonképpeni első definíciót, amely szerint azok olyan kicsi, formátlan, „csírájában” lévő szavak, amelyek ragozhatatlanok és céljuk a másik két szóosztály szavainak (tehát az igék és a névszók) időhöz, helyhez, módhoz vagy a mondat egyes szavaihoz való kapcsolása ill. viszonyítása (1840: 117–119). Renvall a partikula szóosztályának további tagolását is megadja: felosztható határozószókra, prepozíciókra, kötőszókra és indulatszókra. A tényleges partikulákat a finn nyelvben viszont nagyon kis számú szócsoportnak tartja, ugyanis kontrasztív és nyelvtipológiai megfigyelései alapján az európai nyelvek partikuláinak megfelelőit a finn felosztásban többnyire az igék és a névszók kategóriáiban találja meg (vö. Engel 1991).

A korábbi nyelvtanok szintéziséhez és ezzel együtt a „hagyományos felosztás” megszilárdításához járult hozzá Setälä első nyelvtana (*Suomen kielen lause-oppi*, 1880), amelyet azután évtizedekig mint klasszikust idéztek. Ennek a népszerűségnek az okát Helin és Seppänen (2003) abban látják, hogy Setälä elsőként alkalmazta a nemzetközileg is ismert terminus finn változatát, a *partikkelit* (vs. a korábbi latin *particula, particulae* és svéd *Partikel, Partiklar* kifejezések), és jelentős előrelépést tett a finn tudományos nyelv alapjainak megteremtésében (vö. Herlin–Seppänen 2003).

3. Táguló világkép (1960–80-as évek)

A régi nyelvtanokból örökölt hagyományos partikulafelfogás szívósan tartotta magát egészen a 20. század végéig, még ha annak problematikuságát korábban már észrevételezték is (Herlin–Seppänen 2003: 185; vö. Keszler 1995). Az alaposabb és rendszeresebb kutatások, valamint érdembeli állásfoglalások sora mindkét nyelv vonatkozásában csak a század 60–80-as éveiben kezdődtek,⁵ ami egyfajta áttörésnek tekinthető a partikulakutatás történetében. Egyre többen és többféle megközelítésből alkottak véleményt a nyelvnek ezekről az „apró elemeiről” és ezzel együtt újabb és újabb definíciók is születtek. Az első nyelvtanok ún. tág partikula-meghatározása mellett megfogalmazódott már egy végletesen szűk megközelítés is, ti. a partikulák csak a modális jelentésű, önállóan semmilyen kérdésre nem felelő szavak csoportja. A két végtet között a konszenzust elsősorban a kilencvenes évek kutatásai igyekeztek megteremteni (l. többek között Keszler 1995, 1998; Kugler 1998a; MGr. 2000; Péteri 1999a,b, 2001).

A partikulák problematikusnak tűnő kategóriája tehát sokáig nem volt a nyelvészeti kutatások keresttüzében. A magyar nyelvészetben a téma iránti érdeklődést különösen H. Molnár Ilona értekezése (1968) keltette fel, amelyben a beszélő szubjektivitását hordozó nyelvi elemek között már vizsgál partikulákat is. Ezeket a szavakat egységesen a *módosítósók*⁶ közé sorolja, amelyen belül több, főképp szintaktikai szempontból elkülöníthető csoportot állapít meg.

Ezzel egy időben a magyar nyelvtanok, így az „akadémiai nyelvtan”-ként emlegetett *A mai magyar nyelv rendszere* (Tompá szerk. 1961–62) és *A mai magyar nyelv* című grammatika (Rácz szerk. 1968) is a partikulákat a *határozósók* kategóriáján belül, a *módosítósók* között tárgyalja. Berrár (1982: 7–32) felosztásában elsőként alkalmazza következetesen a hármas szempontot (ti. a jelentést, az alaktani viselkedést

---

5 A modern európai nyelvészetben az orosz és a német szakirodalomban is az 1960-as évekre teszik a szélesebb körű partikula-kutatások megindulását (Helbig 1988, Péteri 2001).

6 A modern strukturalista nyelvészetben használt terminus szerint *mondathatározók*.

és a mondatbeli szerepet),⁷ és sorolja az általunk partikulának tartott elemeket a *viszonyszók* közé: mivel nem önálló mondatrészek, nem ragozhatók és lexikailag tartalmatlan jelentésűek. A viszonyszók kategóriáján belül a partikulák – a többi szófajtól még nem elkülönítve – továbbra is a (mondatfajta jelölő és módosító) *módosítószók* között szerepelnek, éppúgy, ahogyan ez a későbbi Rácz-féle (1985: 258–266) felosztásban is megfigyelhető. A két szófaji tagolás közötti különbség többek között abban érhető tetten, hogy a módosítószók Berrárnál a *viszonyszók*, Rácznál pedig a *segédzők* felettes kategórián belül helyezkednek el (vö. Fábri 1985).

Fábri (1985) a *partikula* terminus alkalmazásával⁸ igyekezett kijelölni egy szócsoportot a módosítószók szóosztályán belül, amely a többi módosítószó-csoporttól különösen az absztraktság foka és ezzel összefüggésben funkcionális sokarcúság tekintetében különbözik. Ezen kívül említést tesz a partikulának még egy tulajdonságáról, amely éppen módosítószó-jellegéből következik: kialakulása egyéb szófajok elemeinek funkcionális-szemantikai módosulása révén a nyelvfejlődés késői szakaszán történt, így tehát „származékszó”, új fejlemény (i. h. 79).⁹

Kiefer tanulmányában (1983) a morfológiai szempontok mellett már szemantikai és pragmatikai nézőpontok is hangsúlyossá válnak: a szemantika és a pragmatika elhatárolása kapcsán ugyanis megemlíti, hogy a „[...] a megnyilatkozások gyakran tartalmazznak olyan nyelvi elemeket, amelyek már önmagában is meghatározzák a pragmatikai jelentést.” (Kiefer 1983: 208f.). Ilyen elemeknek tartja Kiefer többek között az ún. pragmatikai mutatókat, amelyeknek részletes elemzésére ugyan nem vállalkozik, de

---

7 Ez a hármas szempont ismert a német szakirodalomban is, l. többek között Helbig 1988.

8 Ezen a ponton fontosnak tartom megemlíteni, hogy Fábri (i. h) csak a későbbi kategorizáció szerinti árnyaló partikulát tekintette partikulának, vagyis a legszűkebb partikulafogalmat alkalmazta.

9 A partikulák származásáról és keletkezéséről (különösen a grammatikalizáció folyamatáról) l. többek között Péteri 1999a, b, 2001; Fábri 1985–86, 1987, 1989; finn vonatkozásban elsősorban Forsman-Svensson 1994, Hakulinen–Saari 1995 és Laitinen 2002.

legalább megemlít közülük néhányat – mai szemmel nagyrészt a *partikula* szófajába sorolható szavakat (például *hát, ugyan, ugye* stb.).

Ugyanebben az időben a finn nyelvészet és nyelvтанírás is arra törekszik, hogy rendet és rendszert teremtsen a szófajok felosztását és a partikulák meghatározását illetően. A 20. század nyelvtanai közül említésre méltó elsőként *Penttilä: Suomen kielioppi* (1957) című nyelvtana, amelynek partikulameghatározása – miszerint az „a mondanivalónak a hallgatóra appelláló árnyalatot ad” (i. h. 120) – később az interakciós nyelvvizsgálatokban köszön vissza. *Siro* mondattanában (*Suomen kielen lauseoppi*; 1964: 68) ezzel szemben csak nagyon érintőlegesen foglalkozik a partikulákkal, és a simulószókra is csak egy oldal erejéig találunk utalást.

A 19. századi nyelvtanok hagyományos felosztását idézi fel *Ikola* kézikönyve (*Nykysuomen käsikirja* 1976), amelyben a partikula kifejezés négy alcsoport (a határozószók, a pre- és postpozíciók, a kötőszók és az interjekciók) közös elnevezéseként szerepel. Mivel a simulószókat *Ikola* egyik altípusba sem tudja besorolni, és nem is tartja tényleges szavaknak, így a négy alcsoport tárgyalása után külön pontban említi meg őket (i. h. 67–85) (vö. Becker 1824).

A finn nyelvészetben a Kiefer megállapításaihoz hasonló szemléletbeli fordulatot *Hakulinen* és *Karlsson* mondattana, a *Nykysuomen lauseoppi* (1988) jelentette, amely vállalni merte a kritikát a 20. század eleji nyelvtanokban még élő, elsősorban morfológiai szempontokat figyelembe vevő tradicionális felfogással szemben. A mondattan új megközelítmódjában nagy hangsúlyt kapnak már nyelvhasználati, illetve szemantikai-pragmatikai kérdések is, és elsőként kerül vizsgálat alá a partikula a szöveg részeként. A partikulák szövegtani, kapcsoló funkcióján kívül (például – *Miten se sitten tuli sisälle? – Eihän se sisälle tullutkaan* (i. h. 327) – *És aztán hogy jött be? – De hiszen nem is jött be*; vö. Hakulinen 2001) már szóba kerülnek modális, emociális és pragmatikai funkciók is.

Hakulinen (1976, 1989) és *Karlsson* (1982) sikeresen egyesítették álláspontjukat és empírikus vizsgálatuk tapasztalatait, amelynek eredménye egy merőben új partikula-szemlélet: „a partikulákat nem ábrázolhatjuk kizárólag szintaktikai nézőpontból, hiszen ugyanennyire kötődnek a szemantikához és a pragmatikához is.” A partikulák ugyanis többnyire nem az igazságértékekkel meghatározható alapjelentéshez, hanem valamilyen járulékos, azaz konvencionális implikáció megteremtéséhez járulnak hozzá

(Hakulinen–Karlsson 1988: 327–328; vö. Hakulinen 2001: 50). Hakulinen (1976: 84) ennek szinonímjaként bevezeti a *pragmatikai preszuppozíció* fogalmát is, amelyen a partikulával kifejezett megnyilatkozásban rejlő előfeltételezéseket érti. Elméleti okfejtéseit elsősorban a *-hAn* árnyaló partikula esetére alkalmazza, és az információ ismertségére vonatkozó előfeltevést ill. az arra való hivatkozást ebben az összefüggésben vizsgálja. Hakulinen az alapjelentés (f. *perusmerkitys*) és a másodlagos (tkp. konvencionális, f. *sivumerkitys, konventionaalinen merkitys*) jelentés mellett feltételez egy harmadik jelentésréteget is, amelyet járulékos jelentésként (f. *lisämerkitys*) említ és összefüggésbe hoz a Grice-i társalgási implikaturával (vö. Pléh–Síklaki–Terestyén szerk. 1997). A partikulák valódi értelmezése Hakulinen szerint e három jelentésréteg és a beszédhelyzetben rejlő szituatív elemek, a kontextus és kotextus együtthatásaként születik (i.h. 90). Hakulinen (1976, 1989) feltevése, miszerint a különböző mondattípusok és a partikulák jelentése között felfedezhető a kapcsolat, nemcsak későbbi írásait (többek között 2001),¹⁰ de a finn partikulakutatást is meghatározta. Ennek a megközelítésnek a jegyében született ugyanis a finn szakirodalom legutóbbi áttekintése, az *Iso Suomen kielioppi* (a továbbiakban ISK 2004) partikulafejezete is.

4. Az önállósodás időszaka: 90-es évek

A magyar partikulák következetes elhatárolására először Keszler (1992: 131–139, l. még 1995: 297) tesz javaslatot, amikor azokat a módosítószóktól elválasztva, már önálló szófajként kezeli (vö. Berrár 1982). Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy ebben az új típusú, első felosztásban a partikulák továbbra is a *segédszókön* (pontosabban az *álszókon*) belül foglalnak helyet (vö. Rácz 1985: 258–266) és elmarad a *partikulák* további alcsoportjainak megállapítása is (1992: 131–239).

Keszler későbbi tanulmányában (1995) a partikula pontosabb és precízebb definiálásához a határozószókkal és a módosítószókkal való

---

10 Ennek a gondolatnak a jegyében vizsgálja később Hakulinen a *-hAn* árnyaló partikula előfordulásait és azok illokúciós árnyalatait (ang. *illocutionary force*; vö. Austin 1980, Searle 1997) különböző mondattípusokban (2001: 46–47).

összevetés módszerét alkalmazza, és újabb felosztásához – elsősorban szintaktikai és szemantikai kritériumok alapján¹¹ – a következő definíciót adja: „A partikulák csekély jelentéstartalommal rendelkeznek, egyesek szerint csak a szituációból adódik a jelentésük, pragmatikai-kommunikatív indikátorok, általában egy szóra vonatkoznak, mondatrész szerepét nem tölthetik be, elhagyhatók a mondatból anélkül, hogy a mondatban szerkezeti hiány keletkezne. Semmiféle kérdésre nem válaszolnak, hordozhatnak azonban emocionális tartalmat.” (i. h. 304)

Korábbi felosztását Keszler (1995) a partikula meghatározásán túl öt altípus megállapításával is bővíti, amelyeket a lexémaszerű viszonyzóknak¹² között „kérdéses szófajokként”¹³ tüntet fel (vö. Berrár 1982: 7–32): árnyaló partikulák (*is, egyáltalán, ám*), becslő partikulák (*alig, talán, közel, majdnem*), fókuszpartikulák (*csupán, csakis, főképp, kizárólag*), tagadó partikulák (*nem, sem*), a mondatfajta jelölő partikulák, illetve a mondatfajta kísérői (*bár, csak, bárcsak, -e, ugye, vajon*) (i. h. 299, 304–305). Legrészletesebben ezek közül talán az árnyaló partikulákat jellemzi, hangsúlyozva azok szemantikai-pragmatikai jellemzőit: nem hordoznak semmiféle propozicionális tartalmat (speciális jelentésük nincsen), kizárólag többletinformációt (árnyalatot, beszédhelyzetre való reagálást, pl. csodálkozást, felháborodást stb.) fejeznek ki, használatuknak pragmatikai (kontextuális) és bizonyos mondatfajtákra vonatkozó korlátai vannak (vö. Keszler szerk. 2000: 276–277), leggyakrabban a beszélt nyelvben (főként a dialógusokban) szerepelnek (i. h. 304). Ezeknek a tulajdonságoknak az illusztrálására Keszler számos példamondatot sorakoztat fel, amelyekkel

---

11 Keszler (i. h.) itt elsősorban azokat az alapvető szempontokat veszi figyelembe, amelyek a Berrár- (1982) és a Rácz-féle (1985) felosztásból már ismerősek (tehát a jelentést, az alaktani viselkedést és a mondatbeli szerepet (ezen belül a mondatrészszerkezetet és a bővítési lehetőséget), viszont tovább is bővíti azokat egy-egy negyedik szempont, a szövegtani funkció figyelembevételével.

12 Keszler (1995: 299) a viszonyzóknak általános tulajdonságai között említi, hogy önállóan mondatrészek nem lehetnek, nem bővíthetők, nem toldalékolhatók, jelentésük viszonyjelentés vagy modális vagy kommunikációs-pragmatikai jelentés.

13 Keszler (1995) a partikulákon kívül más „kérdéses szófajokat” is megnevez, többek között például a módosítószókat, a felelőszókat vagy a funkcióigéket stb. (l. i. h. 208–209).

együttal egy listát is megad a gyakrabban használt árnyaló partikulai elemekből: *akár, alkalmasint, aztán, ám, bezzeg, csak, csakhogy, de, de hiszen, egyáltalán, elvégre, inkább, is, hiszen, legalább, legfeljebb, már, tulajdonképpen, ugyan*. Külön figyelmet szentel továbbá azoknak az eseteknek, amelyekben több partikula kombinációja figyelhető meg, pl. *Most már aztán gyere el! De hiszen ez meleg* (l. Keszler 1998: 304–305).

Kugler 1998-as tanulmányával tulajdonképpen megalapozta a mai magyar szakirodalomban élő partikula-felfogást, ugyanis az itt megfogalmazott definíciók, szófaji felosztás, alcsoportok megállapítása szinte teljes egészében visszaköszönnek a legújabb magyar grammatika (a *Magyar Grammatika*, továbbiakban MGr. 2000) partikula-fejezetében is:¹⁴ „A partikula olyan viszonyzó, amely nem toldalékolható, más szavakkal nem alkot sem morfológiai természetű, sem szintaktikai kapcsolatot, nem lehet mondatrész [...]. Morfológiai természetű szerkezetet azért nem hoz létre, mert nem grammatikai viszonyító elem, mondatrészi szerepre pedig nem létező vagy nagyon szűk denotatív jelentése miatt alkalmatlan. Funkciója az, hogy a mondatban lévő állításon műveleteket végez (pl. előfeltevést kapcsol hozzá/a mondathoz, meghatározza téma-réma szerkezetét stb.) [...]., modális viszonyt, a beszélő attitűdjét (érzelmi, akarati, értékelő viszonyát) fejezi ki, vagy jelöli a beszélő reagálását a kommunikációs helyzetre, illetve annak valamely összetevőjére[...]” (Kugler 1998: 214, vö. MGr. 2000). A MGr.-nak ebben a tulajdonképpeni előtanulmányában már megtalálhatjuk a partikulák funkcionális szempontú felosztását, vagyis a partikulák lehetséges két alcsoportját: a *modális-pragmatikai* (azon belül a *modális alapérték jelölői* és az *árnyaló partikulák*) valamint a *propozicionális partikulák* (azon belül a *becslő, a fokozó és a rémakiemelő partikulák*) csoportját.

Kugler kutatásával szinte egy időben Péteri is vállalkozik doktori disszertációjában (1999) és későbbi tanulmányában (2001) az árnyaló partikulák elhatárolására, továbbá az árnyalópartikula-funkció keletkezésének, alkalmazásának és fordításbeli lehetőségeinek kétnyelvű (magyar és német) korpuszon végzett vizsgálatára.

A század 90-es éveiben a partikula-kutatás Finnországban is egyre nagyobb érdeklődésre tett szert, amely talán a kommunikációközpontú és a

---

14 Erről l. bővebben az utolsó előtti alpontban: 4. A partikulakutatás jelene (Magyar Grammatika, Iso suomen kielioppi)

pragmatikára összpontosító lingvisztikának volt köszönhető. A beszélt nyelvi kutatásokban és az egyre nagyobb számú diskurzus- és társalgáselemzésekben a partikulák személyközi interakcióban betöltött nem csekély szerepe egyre nyilvánvalóbbá vált. A megnövekedett érdeklődés sok új empirikus elemzés és elméleti újrafogalmazás mozgatórugója volt.

Figyelemre méltó áttekintés a finn partikulákról *Lauri Hakulinen* egyetemi előadásainak írásos változata (*Luennot suomen kielen partikkeleista*; 1999), amelyben a szerző nemcsak az egyes partikulák eredetét, de azok használati körét és különböző jelentéscsoportjait is bemutatja példákkal illusztrálva. A partikulák jellegét és használatának megítélését – a *-hAn* árnyaló partikulával összefüggésben – szemléletesen írja le: „*a -han/-hän simulószócska általánosabb a keleti nyelvjárásokban, [...] ez a beszélő nyelvezetét fura módon fellazítja, a kényes pontokat elkerülővé, a hallgatóra való apellálással önállótlaná teszi. Okosan használva [a partikula] mégis megnöveli a kifejezés hajlékonyságát, mintha kitágítaná a megnyilatkozást egy sajátos, a korábban elhangzottakhoz kapcsoló nézőpontból*” (i. h. 46). (Vö. a partikulák nyelvjárási előfordulásait vizsgáló kutatásokkal, többek között Vilppula 1989, Jännes 1890, Laiho 1984, különösen 149–150.)

A társalgásanalízisek módszerével közelíti meg a partikulák mibenlétének vizsgálatát többek között *Halonen* (1996: 192), aki elsősorban a partikulák társalgási interakcióban betöltött szerepét és a közös ismeretre appelláló, olykor argumentációs erővel is bíró funkcióját családi beszélgetések hangzó anyagának felhasználásával elemzi. *Sorjonen* (1996) szintén a személyközi interakciókra összpontosít kutatásában és a finn telefonbeszélgetésekben előforduló, visszajelzéseként szolgáló és a társalgás menetét továbbsegítő ún. dialóguspartikulákat (elsősorban a *niin* és a *joo* partikulákat), azok funkcióját és jelentését vizsgálja. *A. Hakulinen* és *Saari* (1995) az egykor csupán temporális határozószókként, mára dirkurzuspartikulaként is funkcionáló finn *nyt* és a svéd *nu* szavakat, azok grammatikalizációs változásait, a változás lehetséges okait és a partikulák társalgási interakcióban betöltött szerepét stb. próbálják feltérképezni. Szintén kontrasztív szempontból (elsősorban a finn és a német nyelv összevetésével) közelít a partikulákhoz *Kärnä* (1997), aki az árnyalás jelenségét, annak lehetséges módjait és eszközeit igyekszik sorra venni (vö.

Kärnä doktori értekezésével (2000) a partikula szóosztály eredetével kapcsolatban).

Ezenkívül az egyetemi képzés keretein belül is érezhető egyfajta szemléletváltás, melynek hatására egyre többen merik szakdolgozatuk, illetve szemináriumi dolgozatuk témájául választani a partikulákat. Az egyik legnépszerűbb partikulacsoport a fókuszpartikulaként (illetve simulószóként) számon tartott *-kin* és *-kAAn* partikulák (Rinne 1999; Rahkola-Kauranen 2004, Trebs 2004 stb.), de a *-hAn* árnyaló partikulákról is születtek már figyelemre méltó dolgozatok (Leinonen 1986, Reuhkala 1992 stb.).

5. A partikulakutatás jelene (Magyar Grammatika, Iso suomen kielioppi)

Ebben az utolsó alfejezetben a magyar és a finn partikulakutatás történetének legutóbbi éveit és eredményeit szeretném felidézni két átfogó grammatika, a magyar szakirodalomból a *Magyar Grammatika* (MGr. 2000), a finnből pedig az *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004) segítségével. Az összevetésben három lényeges kérdésre koncentrálok:

- 4.1. a partikulák helye a szófaji felosztás rendszerében,
- 4.2. a partikulák alcsoportjainak megállapítása,
- 4.3. a partikulák legfőbb tulajdonságai.

Ez utóbbi kérdést írásom végén egy összevető táblázattal szeretném szemléltetni.

5.1. A magyar partikulákra vonatkozó legújabb kutatások összefoglalását a *Magyar grammatika* (MGr. 2000) adja, amelyet azóta is egyetemi tankönyvként és a legutóbbi partikula-kutatások letéteményeseként tartanak számon. Ez a nyelvtan szófaji felosztásában visszahelyezi a partikulákat a *viszonyszók* közé (vö. Berrár 1982; Keszler 1992) és azokat a szófajteni fejezetben az *alapszófajok* (ige, főnév, melléknév, névmás, határozószó, igenév) és a *mondatszók* (indulatszó, interakciós mondatszó, módosítószó, hangutánzó mondatszó) mellett a segédigével és származékaival, a névutóval, az igekötővel, a kötőszóval, a névelővel, valamint a tagadószóval együtt, egy csoportban tárgyalja. A viszonzók hármas tulajdonságán (önállóan nem mondatrészek, nem bővíthetők;

általában nem toldalékolhatók; jelentésük vagy viszonyjelentés, vagy kommunikációs-pragmatikai jelentés) kívül a szerzők a szócsoport további felosztását is lehetségesnek tartják: *morfológiai természetű szerkezetekben* előforduló (segédige, segédigenév, névutó, határozóvá tevő (*mint*), névutómelléknév, igekötő) és *nem morfológiai természetű szerkezetekben megjelenő* szófajok (kötőszók, partikula, névelő, tagadószó). A partikulák meghatározásában a Kugler által már korábban megfogalmazott definícióra térnek vissza, ezt l. a korábbi fejezetben: 3. *Az önállósodás időszaka: 90-es évek*; vö. Kugler 1998).

A legnagyobb előrelépést a finn partikulakutatás terén az elmúlt évek áttörő nyelvtaníró vállalkozása érte el, amelynek eredménye: az eddigi legterjedelmesebb és legrészletesebb összefoglalás a finn partikulákról (ISK 2004: 767–824). Az új finn leíró nyelvten számos újítása¹⁵ közül az egyik legmeghatározóbb a partikulák szófaji felosztását érinti, hiszen véglegesen szakítani mer a(z) – még a 20. század végén is felbukkanó (l. Ikola 1976, Leino 1997) és túlhaladott – évszázados grammatikai hagyományokkal. A „tág partikulakategória” helyett a partikula szűkebb értelmű, elsősorban szintaktikailag meghatározott fogalmát általánosítja (→1. táblázat) és a következőképpen adja meg a partikulák definícióját: „*a partikulák olyan ragozhatatlan szavak, amelyek nem kaphatnak bővítményeket*” (ISK 2004: 769). Már ebben a meghatározásban nyilvánvalóvá válnak a különbségek a két nyelv partikulafelfogása között, s ez természetesen a partikulák altípusainak megállapításában és a partikulák általános tulajdonságainak meghatározásában is jelentkezik.

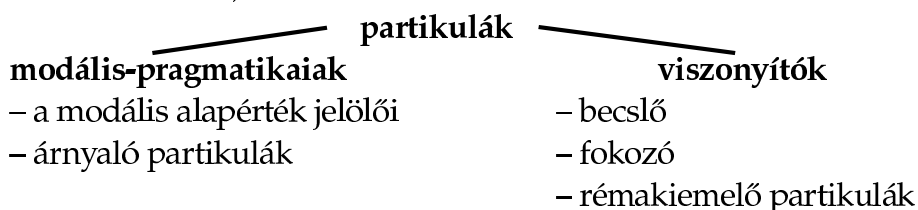
15 A partikulákat érintő másik figyelemre méltó újítás a partikulák elnevezéseiben érhető tetten, de ezeket itt nem kívánom részletesen kifejteni (l. bővebben ISK 2004: 769–770).

1. táblázat: A finn nyelv szófaji rendszere

FINN SZAVAK (szabad és kötött morfémák)		
NÉVSZÓK	IGÉK	RAGOZHATATLAN SZAVAK (→ egykori „tág partikulakategória”) ¹⁶
<ul style="list-style-type: none"> • főnév • melléknév • számnév • névmás 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>határozószók, pre- és postpozíciók</i> 	<p>EGY RÉSZÉNEK VAN <i>HIÁNYOS</i> <i>PARADIGMÁJA</i> <i>(lehetnek bővítményeik, alkothatnak szintagmát)</i></p> <p>MINDIG RAGOZHATATLANOK Partikulák (→”szűk partikulafogalom”, l. ISK 2004) kötőszók, indulatszók és a (dialógust kísérő) további lehetséges partikulák (l. 2. táblázat)</p>

5.2. A partikulák csoportja nem zárt, diszkrétan elkülönülő, homogén nyelvi kategória. Természetesen mindkét grammatika törekszik minél adekvátabb partikulatípusok és alcsoportok megállapítására. Kugler a partikulák csoportosítását három szempont (a funkció, a mondatfajtákban való előfordulás és a hatókör) figyelembe vételével végzi el, és a következő altípusokat határozza meg (vö. Kugler 1998) → 1. ábra.

1. ábra: A magyar partikulák funkcionális szempontú felosztása (Kugler 1998, MGr. 2000: 277)

16 Hakulinen (ISK 2004: 769) véleménye szerint ez az átfogó és egységes elnevezés gyakorlatiasnak tekinthető abban az értelemben, hogy egybe tudja fogni a nagyon is heterogén szócsoporthoz több szófajba is besorolható elemeit. Másrészt viszont az így kialakított szófaji felosztás nem nyújt megfelelő és minden szempontból adekvát helyet számos pragmatikai-kommunikatív funkcióval bíró szónak. Ezért is döntöttek az évszázados hagyomány megreformálása mellett.

Mivel a finn partikula fogalma az alapvető definíció folytán is tágabb értelmű, mint a magyar, ezért nyilvánvalóan az ISK-ban megadott csoportosítás a szavaknak egy bővebb körét és az altípusok nagyobb számát állapítja meg. A különbség elsősorban a kötőszók jelenlétében, valamint a mondat-
szók egyes altípusainak (pl. indulatszók, interakciós mondat-
szók, egyes módosítószók) partikulák közé sorolásában fedezhető fel. A két felosztás között azonban hasonlóságokat, terminológia egyezéseket is találunk, még ha a finn nyelv-
tanírók olykor más módon (más kifejezéssel) ragadták is meg az egyes partikulacsoportok funkciójának és az altípusok csoportosíthatóságának lényegét. → 2. táblázat

2. táblázat: A finn nyelv partikulái alkategóriák szerint (ISK 2004: 770)¹⁷

<p>INTERJEKCIÓK¹⁸ (f. <i>interjektio</i>) <i>ah, aah, aih, hihuu, huhhuh, hui, hyi, häh, höh, hm, mmm, oioi, pah, puh, pyh; hep, hiiop, seis, jess, kas (vain), oho, vau, yäk, äh, äš, kääk, häh, tä</i> (alcsoport: <u>FIGYELEMFELKELTŐ ELEMÉK</u>¹⁹ <i>hei, hoi, haloo, pst; kato, kuule, muuten</i>)</p>	<p>DIALÓGUSPARTIKULÁK (f. <i>dialogipartikkelit</i>) <i>ahaa, aha, ahaa, ai, jaa, j(a)aha, vai niin; joo, juu, mm, niin, ni aivan, kyllä, just, juuri, okei, tä, hä(h)</i></p>
---	--

¹⁷ Bár ez a lista majdhogynem teljes, mégsem tekinthető végesnek, hiszen napjainkban is folyamatosan kiegészül újabb és újabb elemekkel, többnyire szófajváltással. A felsorolás továbbá olyan partikulacsoportokat is tartalmaz, amelyekről empirikus kutatások hiányában még csak említés szintjén beszélhetünk.

¹⁸ Ahogy erre a régi magyar nyelv-
tanok kapcsán már történt utalás, az *interjekció* (lat. *interjectio*) elnevezést a magyarban is alkalmazták az indulatszók megfelelőjeként (hasonlóan a szó tükörfordításaihoz: *közbevető, közbevetés*). Az új terminus (*mondatszó*) Kelemen József monográfiája által honosodott meg a szakirodalomban (MGr. 2000: 292).

¹⁹ Ez a csoport leginkább az interakciós mondat-
szókkal áll rokonságban (vö. MGr. 2000: 294–304).

<p>ILLOKUTÍV VAGY MONDATFAJTA-JELÖLŐ PARTIKULÁK (f. <i>lausumapartikkelit</i>) <i>ai, kai, -kO, jooko; mite(n)s, tokko, vai, entä; ja, et, eli, sen kun, ni, vie(lä); no, vaikka(pa); kato, mutta, muten, jos(pa), kun(pa)</i></p>	<p>KÖTŐSZÓK (f. <i>konjunktio</i>) <i>ja, et(tä), jotta, eli, mutta, tai, vai, sillä, koska, kun, jos, vaikka</i> „A HEZITÁCIÓ IDEJÉT KITÖLTŐ KIFEJEZÉSEK” (f. <i>suunnitteluilmaukset</i>) <i>eiku, niinkun, siis, tai; jotenkin, t(u)ota, t(u)ota, noin, nii(n)ku(in), silleen, tavallaan</i></p>
<p>MODÁLIS PARTIKULÁK (f. <i>modaalipartikkelit</i>)²⁰ <i>tietysti, tietenkin, varmaan(kin), kai, ehkä, kaiketi, kenties, lie(nee), kyllä, toki, totta-kai, tuskin, ei; muka(mas), kuulemma, tiemmä, näemmä, näet</i></p>	<p>ÁRNYALÓ PARTIKULÁK (f. <i>sävyartikkelit</i>) <i>aina, ny(t), sit(ten), vast(a), viel(ä), -han /hän, -pa(s)/pä(s), -sihan, kyl(lä), oikeen, oikeestaan, sitä, tosiaan, vaan, vähä, melkeen</i></p>
<p><u>FÓKUSZPARTIKULÁK</u> (f. <i>fokuspertikkelit</i>) <i>myös, -kin/-kAAN; jopa, peräti, vieläpä, asti, ainoastaan, pelkästään, vain, etenkin, varsinkin, vallankin, juuri, just; itse, ainakin, edes, saati, hädin tuskin; tasan, tarkalleen, täsmälleen, jo, vielä, enää</i></p>	<p><u>FOKOZÓ PARTIKULÁK</u> (f. <i>intensiteettipartikkelit</i>) <i>aivan, ihan, oikein, niin, (noin, näin), hyvin, kovin, perin, sangen, varsin, ylen, kyllin, tasan, tosi, täys(in), (ei) järin ~ kovin ~ erityisen</i> (alcsoport: BECSLŐ PARTIKULÁK (f. <i>likimäärin ilmaismia</i>) <i>aika, melko, noin, joku, jotain, siinä</i>)</p>

A fenti finn partikula-felosztás²¹ eltér a magyartól elsősorban a *dialógus-*, a *fókusz-* és az *illokutív partikulák* jelenlétében, hiszen ilyen elnevezések sem Keszler (1995) sem Kugler (1998, MGr. 2000) felosztásában nem szere-

20 A *modális* és *fokozó partikulák* elnevezések erősen emlékeztetnek Ahlman 1933-as klasszikus felosztására, amelyben megkülönböztet *modális* és *fokozó határozószókat* is (Hakulinen–Karlsson 1988, ISK 2004). Ez a partikulacsoport átmenetet jelent a határozószók felé.

21 Az ISK-ban a funkcionális felosztás mellett a partikulák mondatban elfoglalt helye alapján is találunk csoportosítást, de ennek részletezésétől ebben az összehasonlításában eltekintek (l. bővebben ISK 2004: 771–773).

pelnek. *Dialóguspartikula* alatt a finn nyelvten olyan partikulát ért, amely fő funkcióját interaktív környezetben (tehát elsősorban dialógusokban) társalgásszervező elemként tölti be (pl. *aha, joo, niin...* 'aha, igen, ja...' mint fatikus funkciójú társalgást fenntartó elemek) (ezek a MGr.-ban (2000: 296–297) tkp. az interakciós mondatzók). A *fókuszpartikula* kifejezés csak a nevében hangzik idegenül a MGr. felosztásához képest, hiszen funkcióját tekintve tulajdonképpen azonosíthatjuk a Kugler-féle *rémakiemelő partikulák* alkategóriájával (vö. a német *Rangierpartikeln* vagy *Gradpartikeln* elnevezésekkel). Az *illokutív* vagy *mondatfajta-jelölő partikulák* a beszélt nyelvnek olyan nyilatkozatkapcsoló elemei, amelyek a korábban elhangzott társalgáshoz az új nyilatkozatot többféle módon köthetik (kérdő: pl. *-kO-*kérdőpartikula, magyarázó: pl. *näiet* 'ugyanis, tudniillik', affektív: *kunpa* 'bárcsak, hej, ha...!', additív: *ja* 'és', kontrasztív: *vaikka* 'bár', egyéb: *no* 'na' stb.; l. ISK 2004: 776–784; vö. Péteri 1999a,b).²²

5.3. A harmadik kérdés tisztázására, vagyis a magyar és a finn partikulákról megállapított legfontosabb tulajdonságok bemutatására álljon itt a következő táblázat, amely összesen 22 kérdés segítségével veszi sorra a két nyelv partikuláinak legtipikusabb jellemzőit → 3. táblázat.

---

22 Erre a szófajteni különbségtételre a finn nyelvben azért volt szükség, mert az illokutív vagy mondatfajta-jelölő partikulák a finn nyelvben kizárólag nyilatkozatokat egybekapcsolására képesek, szemben a szavak és szintagmák összekötését végző *konjunkcio*-val (tkp. 'kötőszó') (l. bővebben ISK 2004: 776–781).

3. táblázat: A magyar és a finn partikulák²³ (MGr. 2000: 275–281, ISK 2004: 767–824, vö. Balogh 2005)

	Magyar partikulák	Finn partikulák
Toldalékolhatók-e?	–	
Morfológiailag tagolhatók-e?	– (biz. esetekben elképzelhető, bár ezek a szerkezetek általában már nem aktívak, l. a m. <i>különösen, éppenséggel</i> és a f. <i>tietenkin, ainakin, tavallaan</i>)	
Redukálódhatnak-e?	+ pl. m. <i>hisz(en), biz(ony), vaj(on)</i> ; f. <i>sit(ten)</i> (ez különösen a beszélt nyelv sajátja)	
Más szavakkal alkothatnak-e morfológiai v. szintaktikai természetű kapcsolatot	– m. kiv. –e; f. kiv. a simulószók („toldalékpártikulák”, pl. <i>pojatkin</i>) és a fókuszpartikulák (<i>erittäin nopeasti</i>)	
Bővíthetők-e?	–	
Tagadhatók-e?	– + (csoportonként változhat, pl. <i>nem elég érdekes</i> ; l. bővebben MGr. 2000: 276)	– pl. <i>*ei täällähän</i>
Lehet-e rájuk kérdezni?	– pl. m. <i>*Hiszen?</i> , <i>*Mennyire irtó?</i> ; f. <i>*Aiko?</i> <i>*Edeskö?</i>	

23 Ez a táblázat (a 3. táblázat) egy általános összevetés kíván lenni a két nyelv partikuláit illetően. Mivel a partikula kategóriája nagyon változatos, ezért ennek a táblázatnak a készítésénél olykor általánosításokra kényszerültem. Lehetőségeimhez mérten mégis igyekeztem feltüntetni az esetleges kivételeket illetve rövid magyarázatokat adni a nem egyértelmű esetekhez.

<p>Felelhetnek-e (eldöntendő vagy kiegészítendő) kérdésre önmagukban? (↔ módosítószók, határozószók)</p>	<p>–</p> <p>(pl. m. <i>Mennyire nagyszerű? *Egyenesen.</i>; f. <i>Kuinka hyvin osaat sitä? *Tosi.</i>)</p>	
<p>Fókuszálhatók-e? Állhatnak-e fókuszpártikulákkal?</p>	<p>+ –</p> <p>(*<i>csak de, *különösen ám</i>) <i>csak ő nem jött el</i> v. <i>csak ő nem jött el</i> mindkét hangsúllyal jó; fókuszpártikulák tudnak együtt állni: <i>kizárólag/főleg csak</i></p>	<p>–</p> <p>(*<i>vain joo, *ainakin ehkä</i>)</p>
<p>Lehetnek-e hangsúlyosak, kaphatnak-e nyomatékot?</p>	<p>– +</p> <p>Értelmi hangsúlyuk nem, csak érzelmi nyomatékuk lehet, némely partikula lehet hangsúlyos (pl. <u><i>Csak sikerült neki!</i></u>)</p>	<p>– +</p> <p>(Változó: különösen az interjekciók kaphatnak érzelmi nyomatékot. Hangsúlyos például az a rémakiemelő partikula, amely követi (és nem megelőzi) a kiemelt részt: „<i>Hän ei myöskään valitellut, että...</i>”)</p>
<p>Előfordulhatnak-e a mondatban önálló mondatrészként?</p>	<p>–</p>	
<p>Helyettesíthetők-e névmással?(↔ határozószók)</p>	<p>–</p>	
<p>Lehetnek-e mondat- vagy tagmondatértékűek?</p>	<p>–</p>	<p>+</p> <p>(pl. a dialóguspartikulák:</p>

(↔módosítósók)		<p>– <i>Simun olisi pitänyt lähteä jo kotiin.</i></p> <p>– <u>Ioo.</u></p> <p>– Mutta pomasikinhan on jo lähtenyt.</p> <p>– <u>Iaa.</u> No, sitten on aika lähteä.)</p>
Előfordulhatnak-e bármely mondatfajában?	<p>+</p> <p>(A modális partikulák csak biz. mondatfajtákban, pl. <i>bárcsak</i>)</p>	<p>+</p> <p>(A -kO kérdő partikula egyértelműen csak kérdő mondatokban fordul elő, hiszen az eldöntendő kérdésekben a kérdő modalitást önmaga teremti meg)</p>
Előfordulhatnak-e simulószóként?	<p>–</p> <p>Kivétel: <i>-e</i></p>	<p>+</p> <p>pl. <i>-kO, -hAn, -pA, -s, -kA, -kin, -kAAn</i></p>
Kötött-e a szórendi helyzetük?	<p>+ –</p> <p>(Általában csoportfüggő; gyakran megelőzik, ritkábban követik (pl. <i>is</i>) azt a mondatrészt, amire vonatkoznak, de olykor hátra is vethető, pl. <i>Hápojjál egy kicsit, csak!</i>)</p>	<p>+</p> <p>(Ált. megelőzik (<u><i>melko suuri</i></u>), azt a mondatrészt, amire vonatkoznak, de van 1-2 kivétel: pl. <i>myöskin</i>, a simulószók mindig a szó végére kerülnek (<u><i>sehän</i></u>).</p>
Van-e tipikus keletkezési módjuk?	<p>+</p> <p>Legjelentősebb a szófajváltás (pl. m. <i>csupa</i>, f. <i>kyllä, aina</i>) de gyakori még a rövidülés is (pl. m. <i>bizony</i> > <i>biz</i>, f. <i>lie(nee) muka(mas), varmaan(kin)</i> (l. bővebben MGr. 2000: 275 és ISK 2004: 769–780)</p>	
Társulhatnak-e más		+

partikulákkal?	pl. m. <i>hát hiszen, éppen csak</i> ; f. <i>muttahan, myöskin</i>
Kiemelhetők-e főmondattá?	–
Elhagyásuk esetén sérül-e a mondat szintaktikai szerkezete és alapvető információértéke?	– (Törlésükkel elsősorban a mondat szemantikai-pragmatikai üzenete módosul, hiszen fokozati különbségek, árnyalatok tűnnek el; de pl. <i>Csupa sár a cipőd.</i> (fokozóp.) * <i>Sár a cipőd.</i> ; <i>Bárcsak eljönnél!</i> (modális pl., óhajtó); * <i>Eljönnél.</i> (vö. MGr. 2000: 279 és ISK 2004: 814–815)
Hozzájárulnak-e a mondat propozicionális jelentéséhez?	+ – (a fokozó partikulák igen)
Van-e önálló jelentésük?	+ (Csak nagyon szűk denotatív, modális vagy kommunikációs-pragmatikai jelentés)

6. A hosszú út

A *partikula* kifejezés már az antik nyelvelírásokban meghonosodott, de – ahogy láttuk a magyar és a finn grammatika-kutatás történetének áttekintésében – a fogalom és a szófaji besorolás az évszázadok (sőt évezredek) során sokat változott. A bemutatott hosszú út szemlélteti a partikula fogalmának problematikusságát és összetettségét. Az antikvitásból eredően az első grammatikák a partikulákon csupán ragozhatatlan szavakat értettek, és egy nagyon heterogén szócsoport gyűjtőfogalmaként tartották számon. A partikulákról kialakult kép az első megállapítások és a szélsőségesen tág partikula-meghatározások óta sokat változott. Az egyre sokoldalúbb kutatások eredményeképpen a partikulákról egyre részletesebb jellemzések születnek, s a helyük is egyre biztosabb a magyar és a finn nyelv szófaji rendszerében. Bár a partikula-kutatás terén – mind a magyar, mind pedig a finn nyelvészetben – még mostanában is érezhető egyfajta óvatosság, azért a régi nyelvtanok szűkszavú és általánosító meghatározásaihoz képest jelentős előrelépést tudhat magáénak ez a tudományág.

Szakirodalom

- AUSTIN, John L.: *Tetten ért szavak*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990.
- BALOGH Zsuzsanna: *Modális-pragmatikai partikulák a magyar és a finn nyelvben*. (A magyar *-e, vajon, hiszen* és *hát*, valamint a finn *-kO, -hAn* és *-s* partikulák összevető vizsgálata két szépirodalmi szöveg és fordításai alapján). Szakdolgozat. Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Budapest, 2005.
- BERRÁR Jolán: Próbák és problémák a mai magyar nyelv tankönyv új kiadásához. A szófajok. *NytudDolg.* 33. sz. 1982. 7–32.
- ENGEL, Ulrich: Partikeln im Kontrast. Probleme und Vorschläge. In: Bartha Magdolna– Brdar-Szabó Rita (szerk.): *Von der Schulgrammatik zur allgemeinen Sprachwissenschaft. Beiträge zur Gedenktagung für Professor János Juhász*. Budapest, 1991. 123–138.
- FÁBRICZ Károly: Az *is* mint kötőszó és mint partikula. *MNy.* 81 [1985]: 79–82.
- FÁBRICZ Károly: A denotatív és a pragmatikai jelentés összefüggéséről. *Néprajz és Nyelvtudomány* 29–30. Szeged, 1985–1986. 107–114.
- FORSMAN SVENSSON, Pirkko: 1600-luvun tekstien liitepartikkelit. *Virittäjä* 98 [1994]: 377–403.
- GRICE, H. P.: Jelentés. In: Pléh Csaba – Síklaki István – Terestyén Tamás (szerk.): *Nyelv-kommunikáció-cselekvés*. Osiris Kiadó, Budapest, 1997. 188–197.
- GRICE, H. P.: A társalgás logikája. In: Pléh Csaba–Síklaki István–Terestyén Tamás (szerk.): *Nyelv-kommunikáció-cselekvés*. Osiris Kiadó, Budapest, 1997. 213–227.
- GULYÁS Károly: *Földi János Magyar Grammatikája*. Régi magyar könyvtár sorozat 28. Akadémia, Budapest, 1912.
- HAKULINEN, Auli: Partikkelit ja muut kietytymät vuoroissa. Johdanto. In: Hakulinen, Auli (toim.): *Suomalaisen keskustelun keinoja I*. Kieli 4. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki, 1989. 115–118.

- HAKULINEN, Auli – SAARI, Mirja: *Temporaalisesta adverbista diskurssipartikkeliksi*. Vir. 1995: 481.
- HAKULINEN, Auli (toim.): *Suomalaisen keskustelun keinoja II*. Kieli 10. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki, 1996. 173–205.
- HAKULINEN, Auli: Liitepartikkelin *-han/-hän* syntaksia ja pragmatiikkaa. In: Laitinen, Lea–Nuolijärvi, Pirkko – Sorjonen, Marja-Leena – Vilkuna, Maria (toim.), *Lukemisto: Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä*. SKS, Helsinki, 2001 [1976]. 44–90.
- HAKULINEN, Auli et al.: *Iso suomen kielioppi*. SKS, Helsinki, 2004.
- HAKULINEN, Auli – KARLSSON, Fred: *Nykysuomen lauseoppia*. SKS, Helsinki, 1988 [1979].
- HAKULINEN, Lauri: *Luennot suomen kielen partikkeleista*. Szerk. Lauranto, Yrjö – Lehtinen, Tapani. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki, 1999.
- HALONEN, Mia: Yhteisyyden ja tunnistettavuuden osoittaminen perhekeskusteluissa. In: Halonen, Mia: *Partikkelilla vai ilman*. Előadás a helsinki Társalgáskutatási Konferencián (Keskustelututkimuksien päivät) 15.1.2004. Helsingin yliopisto, Helsinki, 2004.
- HELBIG, Gerhard: *Lexikon deutscher Partikeln*. VEB Verlag, Leipzig, 1988.
- HERLIN, Ilona – SEPPÄNEN, Eeva-Leena: Partikkeli fennistiikassa: näkökulma tradition muotoutumiseen. *Virittäjä* 107 [2003]: 185–206.
- EKOLA, Osmo: *Nykysuomen käsikirja*. Weilin & Göös, Helsinki, 1974.
- JÄNNES, Arvi: *Suomen partikkelimuodot*. Suomi II: 4.1981.
- KARLSSON, Fred: *Suomen kielen peruskielioppi*. SKS, Helsinki, 1982.
- KESZLER Borbála: Kötetlen beszélgetések mondat- és szövegtani vizsgálata. In: Rácz Endre – Szatmári István (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1983. 164–202.
- KESZLER Borbála: Az összetett mondatok modalitása. In: Rácz Endre (szerk.): *Fejezetek a magyar leíró nyelotan köréből*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1989. 283–305.

- KESZLER Borbála: A mai magyar nyelv szófaji rendszere. In: Kozocsa Sándor Géza – Laczkó Krisztina (szerk.): *Emlékkönyv Rácz Endre hetvenedik születésnapjára*. ELTE, Budapest, 1992. 131–139.
- KESZLER Borbála (szerk.): *A mai magyar nyelv. Cikk- és tanulmánygyűjtemény. I.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993. 197–421.
- KESZLER Borbála: A mai magyar nyelv szófaji rendszerezésének problémái. *Nyr.* 119 [1995]: 293–308.
- KESZLER Borbála: Probleme der Wortartklassifizierung in der ungarischen Gegenwartssprache. In: *Acta Linguistica Hungarica* 1998. 291–310.
- KESZLER Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2000.
- KIEFER Ferenc: A kérdő mondatok szemantikájáról és pragmatikájáról. In: Rácz Endre – Szatmári István (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1983. 203–230.
- KIEFER Ferenc: A modalitás fogalmáról. *NyK.* 88 [1986]: 3–37.
- KIEFER Ferenc: Modal particles as discourse markers in questions. *Acta Linguistica Hungarica* 38 [1988]: 107–125.
- KIEFER Ferenc: Modalitás. *Linguistica Ser. C, Relationis*, 1. Budapest, 1990.
- KUGLER Nóra: A partikula. *Nyr.* 122 [1998]: 214–219.
- KUGLER Nóra: A partikula. In: Keszler, Borbála (szerk.), *Magyar grammatika*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó. 2000a. 275–281.
- KÄRNÄ, Aino: Abtönung im finnischen und im deutschen. In: Weydt Harald (Hrsg.), *Partikeln und Interaktion*. Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1983. 85–95.
- KÄRNÄ, Aino: Sävytyksen ilmaiseminen kontrastiivisen kielentutkimuksen valossa. In: Korimo-Girod, N. (ed.): *Kontrastiivinen tarkastelu kääntäjän apuna*. Publications du Département des Langues Romanes 12. Université de Helsinki, Helsinki, 1997. 19–30.

- KÄRNÄ, Aino: *Die Kategorie 'Partikel' gestern und heute. Ein Überblick über griechische, lateinisch und deutsche Grammatiken.* Doktori értekezés. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitos, Helsinki, 2000.
- LAIHO, Antti: *Liitepartikkelit ja niiden käyttö suomen kielessä.* Szakdolgozat. Turun yliopiston suomen kielen laitos, Turku, 1984.
- LAITINEN, Lea: *From logophoric pronoun to discourse particle. A case study of Finnish and Saami.* In: Wischer, Ilse – Diewald, Gabriele (ed.): *New Reflections on Grammaticalization.* University of Helsinki, Helsinki, 2002.
- LEINO, Pirkko: *Suomen kielioppi.* Otava, Helsinki, 1997.
- LEINONEN, Maija: *Suomen kielen pragmaattiset liitepartikkelit 15–18-vuotiaitten nuorten puheessa ja kirjoitelmissa.* Szakdolgozat. Joensuun yliopiston suomen kielen laitos, Joensuu, 1986.
- H. MOLNÁR Ilona: *Módosító szók és módosító mondatrészek a mai magyar nyelvben.* *NyudÉrt.* 60. sz. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968.
- PENTTILÄ, Aarni: *Suomen kielioppi.* WSOY, Helsinki:1957.
- PÉTERI Attila: *Abtönungspartikeln im deutsch-ungarischen Sprachvergleich.* Doktori értekezés. ELTE Német nyelvi tanszék, Budapest, 1999a.
- PÉTERI Attila: *Partikelgenese im Deutschen und im Ungarischen. Ein Beitrag zur konfrontativen Partikelforschung.* In: Bernáth, Árpád– Dietz, Gunther (Hrsg.): *Jahrbuch der ungarischen germanistik 1999.* Budapest–Bonn, 1999b. 63–72.
- PÉTERI Attila: *Az árnyaló partikulák elhatárolásának problémája a magyar nyelvben.* *Nyr.* 125 [2001]: 94–102.
- PLÉH Csaba – SÍKLAKI István – TERESTYÉN Tamás (szerk.): *Nyelv-kommunikáció-cselekvés.* Osiris Kiadó, Budapest, 1997.
- RÁCZ Endre (szerk.): *A mai magyar nyelv.* Budapest, 1968.
- RAHKOLA-KAURANEN, Lea: *Partikkelit saksassa ja suomessa [Julkaisemation praktikumtyö].* Helsingin yliopisto suomen kielen laitos, Helsinki, 2004.
- RENVALL: *Finsk språklära.* Åbo. 1840.

- REUHKALA, Marjaana: *Liitepartikkeli -han/-hän suomalaisessa arkikeskustelussa*. Szakdolgozat. Tampereen yliopiston suomen kielen laitos, Tampere, 1992.
- RINNE, Outi: *Suomen -kin/-kAAn: merkitystyyppjä ja kontrastointia saksaan* [Szakdolgozat]. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 1999.
- SEARLE, J. R.: Az illokúciós aktusok szerkezete. In: Pléh Csaba – Síklaki István – Terestyén Tamás (szerk.): *Nyelv-kommunikáció-cselekvés*. Osiris Kiadó, Budapest, 1997. 43–61.
- SETÄLÄ, Emil Nestor: *Suomen kielen lause-oppi*. Oppikirjan koe. K.E. Holm, Helsinki. 1880.
- SIRO, Paavo: *Suomen kielen lauseoppi*. Tietosanakirja Oy, Helsinki, 1964.
- SORJONEN, Marja-Leena: *On response forms joo and niin in Finnish*. Publikálatlan doktori értekezés. Univerity of California, Los Angeles, 1996.
- TOMPA József (szerk.): *A mai magyar nyelv rendszere*. I. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961.
- TREBS, Satu: *Suomen -kin/-kAAn-liitepartikkelit ja niiden kääntämisen problematiikka* [Julkaisematon praktikumtyö]. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki. 2004.
- VILPPULA, Matti: Havainnot hän ja he pronominién käytöstä suomen murteissa. *Virittäjä* 83 [1989].
- VLADÁR Zsuzsa: *A particula terminus Szenczinél és a korai magyar grammatikákban*. In: Ladányi, Mária – Dér, Csilla – Hattyár, Helga (szerk.): „... még onnét is eljutni túlra...”. Nyelvészeti és irodalmi tanulmányok Horváth Katalin tiszteletére. Tinta tankönyvkiadó, Bp. 2004.